

ВОЛОДИМИР ЛИС

Місяць, обмитий дощем

ВОЛОДИМИР ЛИС

Місяць, обмитий дощем

Володимир Лис — відомий український журналіст, знаменитий прозаїк і драматург. Його називають справжнім народним письменником і феноменом сучасності. Він є володарем численних престижних літературних премій, серед яких титул «Золотий письменник України», багаторазовим призером «Коронації слова», автором уже легендарного «Століття Якова» — «Найкращого роману десятиріччя», що ліг в основу однієї з найбільш успішних екранізацій останніх років.

Ця збірка різнобарвних, але водночас таких споріднених есеїв і новел про життя — немов букет зібраного восени листя. Серйозні, а інколи й іронічні роздуми про сенс щоденного буття й плину часу, про історичну долю України й таємниці людського серця... Як відпустити минуле та не боятися нових зустрічей? Де черпати наснагу на кожен день? Як розпізнати поворотні моменти і навчитися не шукати підтексту у випадковостях? Треба просто радіти життю й дихати на повні груди! Натхненні історії з добрим гумором, прості, але такі важливі для кожного цінності, звичні й рідні для нас слова...

Більшість есеїв і новел, що увійшли до цієї збірки, — автобіографічні. Це твори, над якими письменник працював протягом багатьох років передусім для того, аби увічнити події, що вразили його.

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-3842-8

9 786171 238428

*Від Золотого
письменника України*

Володимир Лис

Місяць, обмитий дощем

Книга малої прози

ХАРКІВ **КЛУБ**
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)
Л63

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *IvanovITCH*

ISBN 978-617-12-3842-8

- © Лис В. С., 2017
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2017
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2017

Я МУСИВ ПРО ЦЕ НАПИСАТИ

Більшість читачів знають мене як романіста. Але крім романів, яких набралось вже півтора десятка, я все свідоме життя писав і так звану малу, або коротку прозу. З юності, ще зі шкільних років — етюди, новели, з дев'яностих років минулого століття — есеї. Писав їх тому, що... писалося, бо не міг не писати, це становило основу мого життя. Це були й мої просто роздуми, вправи у слові, але здебільшого реакція на щось, що схвилювало, як то кажуть, зачепило, на якийсь життєвий епізод, свідком якого я став, серйозні або іронічні, інколи з гіркою іронією, роздуми з приводу чогось, що відбулося, побаченого і почутого, важливого іноді тільки для мене самого, реакція на чіюсь творчість, на природу і її дива, сам плин життя, а з часом — і роздуми про його сенс та людське призначення.

Частину цієї прози час від часу друкували в газетах, журналах, альманахах, збірниках, ще більше таких моїх творінь не друкували ніде, хоч і були завершені. А ще є новели й есеї, які з різних причин не дописав, лишилися і начерки та маленькі ескізи до тих же новел і есеїв, спонтанні записи.

Усі ці малі речі я писав здебільшого для себе, але не так давно, переглянувши з метою очищення пару папок, у яких вони зберігалися, подумав: може, усе-таки варто їх надрукувати? Раптом вони будуть цікаві й іншим, а комусь навіть знадобляться... Тим більше, що там немає творів нещирих, навмисних, є не тільки мої погляди, думки, фантазії, а й моя душа. Отож, я вирішив їх видати, привівши до пуття. Децю давнє, слабке, забракував. Частину лишив таким, як було, частину

доробив і дописав, щось переробив, бо досвід збагатив мої погляди, а часом наповнив їх новим змістом. Написав трохи нових есеїв як роздуми щодо теперішніх подій і явищ, бо знову ж таки — не міг промовчати.

Так і з'явилася ця збірка. Твори, які ввійшли до неї, поділяються на ті, що про життя, моє осмислення його, складного, драматичного, іноді трагічного, але й захопливого, про літературу і тих, хто її творив, про улюблені твори, про те, що викликало в мене непідробне захоплення, а подеколи навпаки — заперечення. Про людські почуття, природу і її явища, вплив на людину. Есеї і новели автобіографічні, зокрема про найліпшу людську пору — дитинство. Ну й спроби пофілософствувати, а часом поіронізувати, зокрема й над собою. А ще діалоги з читачами — мені ці розмови, відповіді на запитання завжди були цікавими. Спроби повернутися в далеке і недалеко минуле й зазирнути в майбутнє. І суто художні твори та напівхудожні замасковані містифікації. Зрештою, сам я, перечитавши все це, зрозумів: я мусив про це написати, не міг не написати, бо все те, про що писав, справді непокоїло, іноді просто пекло, яким би суб'єктивним не було написане мною. Пізнання світу, у якому ми є, у кожного — власне. Чому так, а не інакше, для чого живемо, як сприймати все, що відбувається, — те завжди цікавило, тривожило, хоч багато хто вважає мене доволі замкнутим. Тепер, проживши чимало, я кажу: ну ось, я такий, зі своїми поглядами, дослідженнями, химерами і фантазіями, окрім романної творчості. Сподіваюсь із кимось знайти дотики у своєму баченні того, про що пишу. Все ж пошуки близьких по духу людей — природна наша властивість. Хто б що не казав про самотність письменника. Як і бажання залишитися самим собою, хоч це, останнє, не всі сприймають і розуміють. Коли я писав, про чийось реакцію не думав, писав — і все.

«Чому?» — улюблене запитання майже всіх нас у дитинстві. Потім у багатьох додається питання теж із одного слова: «Як?». Дехто з часом ставить ще кардинальніше: «Навіщо?».

Усі ці запитання я ставив і ставлю собі. Так само вони постають у цій моїй прозі. Але здебільшого я просто розмірковую. Просто

дотикаюся до життя. Чи рятуюся від його прикрощів. Часом стою посеред нього, розгублений, і тоді з'являється четверте запитання: «А далі?». Може, і в парі з якимось із трьох попередніх. Але іноді й узагалі без запитань, такий собі досі наївний чоловік, який питає сам у себе дороги. Чи равлик, котрий ту дорогу переповзає... Декому може видатися немодерним чи й старомодним, але я ніколи за модою не ганявся. Я такий, як є. Зі своїми поглядами на те, що є.

До цього життя, зрештою, у мене лише вдячність. По суті, як і кожній людині, мені є за що йому дякувати. Як і Богу. Зокрема за те, що мав змогу написати ці есеї й новели, новели-есеї, які пропоную вам як букет зібраних восени листків. То правда — я мусив це написати. І саме так, як написав.

Що ж стосується повісті-есею «Нява й Інтеграл», яку, сподіваюся, прочитаєте наприкінці цієї книжки, то вона ніби й випадає з неї, але, може... може, й навпаки — доповнює. Я написав, крім романів, п'єс, новел, есеїв, ще й кілька невеличких повістей. Ця теж про те, що мене найбільше хвилює, — для чого живе, для чого існує людина? Людина звичайна і не така, геть не така, як інші. Як вона по-своєму виживає і любить. І несе на тоненькій ниточці свою рожеву повітряну кульку, якій радіє...

Бо де скарб ваш, там буде й серце ваше!

Євангеліє від Луки, 12-34

Я пишу Вам, щоб дізнатися,
чи існуєте Ви насправді?

*Дівчинка з канадської провінції
Британська Колумбія —
Альберту Ейнштейну*

I

ШЛЯХ РАВЛИКА

АВТОБІОГРАФІЧНО-ЖИТТЄВЕ

ДЕСЯТЬ СЛІВ

Якось на зустрічі з читачами мені поставили досить несподіване й дивне запитання: «Кажуть, що дитячі враження найяскравіші. А ви можете назвати, наприклад, десять найпам'ятніших подій вашого дитинства, котрі справили найбільший вплив на ваше життя й творчість?» Я почав було пригадувати і десь на п'ятій події збився. Жартома сказав, що п'ять інших пригадаю на наступній зустрічі, якщо така відбудеться.

Коли ж через якийсь час після тієї зустрічі пригадав це запитання і почав міркувати, чи були такі події й чи їх набереться із десятків, зрозумів: були. Більше того, читач мав слухність. Вони справді мали неабиякий, а може, й визначальний вплив на моє життя, ставлення до нього й мою творчість. Мимоволі почав записувати, позначаючи подію одним словом, і вийшли такі слова: бабуся, дід, вовк, гірка, перехід, півень, радіо, хлібина, Бобик, голос. А тепер розшифрую їх, оці десять слів.

Бабуся. Про бабуся Палажку я написав цілу книжку: «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї». І вона того заслуговувала. І своїм непротим, страдницьким життям, і мудрістю. Шкодную, що раніше не почав записувати її казки, легенди, притчі, розповіді про русалок і вовкунів (вовкулаків), прислів'я, приказки, трохи переінакшені цитати з Біблії, зокрема Соломонових приповістей, рецепти, як лікуватися від різних хвороб, різноманітні поради, кинуті ніби мимохідь. Але й те, що відтворив у пам'яті вже дорослим, що пригадали й передали родичі й просто земляки, становить неоціненний скарб. А ще ж були знамениті «душевні бесіди» бабусі, які допомагали тим,

хто приходив за ними на наш Кусий хутір, щоб почути бабусине слово, яке лікувало людські душі й замиряло сім'ї. Сипати отими шедевральними приказками, епітетами, метафорами (утім, бабуся й не знала цих слів) для Пелагеї було так само природно, як дихати. Частина їх, гадаю, прийшли бозна з яких праслов'янських, праполіщуцьких глибин, а більшу частину вона народила сама. Бо була від природи талановитою, а може, й справді геніальною. Хоч не знала цього і, звісно, не хвалилася.

Подій, пов'язаних із бабусею, які запам'яталися і, як тепер уже розумію, справили неабияке враження і вплинули на формування моєї особистості й мою творчість, було чимало. Усе те складалося в цілісну мозаїку поступово, непомітно. Я захоплювався бабусею, хоч і ревнував її до брата Івана. І, чого гріха таїти, підлітком сперечався з нею. Точніше, як тепер уже розумію, шукав точку опори саме в її словах. Бо певний час моя душа, ще не зовсім дозріла, начеб роздвоювалася. Бабуся, яку дуже любив, натхненно, поетично, хоч ніби й просто, розповідала про Бога, цитувала Біблію й (о жах!), не приховуючи, казала, що Ленін — антихрист (вона вимовляла «анціхрист»). А в школі вчителька, яку я теж любив і поважав, переконувала, що Бога нема, то все вигадки старих людей і церковників. Але, можливо, саме авторитет бабусі не дав остаточно зневіритися, став моральною опорою у вірі, у житті взагалі.

Щодо подій, які запам'яталися найбільше і пов'язані з бабусею Палажкою, то наведу дві, які вже відтворив у книзі «Із сонцем за плечима» і які не забулися досі.

...Над хутором пливе хмарка. Одна-єдина у літньому сліпучо-блакитному бездонному небі.

— Може, на тій хмарці й сидить Бог? — питаю я бабуся.

— Бог на кожній хмарці, — каже бабуся.

— Як то? — не розумію. — Ви-те ж самі казали, що Бог їден і все бачить... Може, йому закортіло над нашим хутором на хмарці проїхатись?

— Де Бог, ми не побачимо, — відповідає бабуся після невеличкої паузи. — Али ти, внучку, таки правду кажеш. Бог на тій хмарці, бо ж гинчої нима, і мене питає, чого я ото без роботи сижу...

Забулося чимало казок і приказок. Час, час... Не всі збереглися оповідки й молитви. Рецепти страв — теж. Утрачено багато замовлянь. Утім, те, що вдалося записати, запам'ятати, розпитати в інших, — теж чималий скарб.

Часом уявляю, як несла бабуся додому запаленою оту громничну, чи страсну, свічку, захищаючи її од вітру своїми шкарубкими натрудженими руками. Якось подумалося, що вона була однією з останніх справді народних носіїв давніх, вироблених століттями знань і мудрості, всього багатства поліського фольклору. Знань і мудрості, які потрібні й досі.

Додам лише один штрих, про який мені розповіла односельчанка:

— Мій чоловік був колієм, приходив колоти свиню і на ваш хутір. За звичкою колієві за роботу дають додому свіжину. А бабуся Палажка була єдиною в селі, хто давав іще й білий круглий хліб, нею перед тим спечений. Досі пам'ятаю, як чоловік приносив той хліб.

Кажуть, що круглий хліб своєю формою нагадує сонце. А мені зі спілкування з бабусею чи не найбільше запам'ятався один епізод.

На хуторі перед вікнами хати, доми по-поліськи, росли в'яз і три вишні. Ще груша і три яблуні за хутором, коло ковбані, де прали й полоскали одяг. Основний же сад був за ровом, метрів за двісті-триста од власне хутора. Там дозрівали яблука, груші, сливи. Звісно, нам, малим, хотілося їх попробувати — ще перед основним, яблучним, Спасом (19 серпня), коли святили фрукти, садовину, як у нас казали, і дари саду можна було їсти. Правда, бабуся робила для нетерпеливої малечі скидку, казала:

— Пождіте, дітки, хоть до першого Спаса.

Перший, медовий, Спас випадав трохи раніше, 14 серпня. І все ж навіть до нього було чекати довго й нестерпно. Тож малі халамидники іноді робили потаємні набіги на садок.

Тоді ми з батьками жили вже у селі, де народилися мої брати Толя і Вася, сестра Галя. А от ми з братом Іванком були «хутірські». І ці «хутірські внуки» надто вже хотіли скуштувати великих, запашних, солодких груш-скороспілок, які звалися «паничі».

Одного разу ми з Іванком десь наприкінці липня чи на початку серпня вирушили на хутір рано-вранці, сподіваючись, що бабуся буде поратися коло печі в хаті й ми собі крадькома нарвемо тих груш-«паничів».

Та ледве стали рвати, як бачимо: від хутора хутенько чимчикує бабуся і щось до нас кричить.

— Ну все, попалися, — сказав брат. — Зара нас сваритиме.

І хоч бабуся нечасто нас сварила, ми все ж збентежено й засоромлено завмерли. А бабуся наблизилася до рова перед садом і сказала:

— Пождіте, дайте я ж хоч за вас помолюся й перехрещу.

Вона помолилася й тоді перехрестила нас.

Досі пам'ятаю виразно цю разючу картину: бабуся Пелагея з піднятими руками, права рука осіняє нас хрестом, а за плечима бабусі вранішнє сонце, схоже на великий, щойно спечений хліб.

Дід. Діда Федора я, коли правду казати, не любив. Утім, як й інші мешканці нашого хутора. Невисокий, як і бабуся, проте жиливий і жвавий, він був суворий, рідко коли посміхався. Міг вдарити бабуся, за що я раз малим ризиковано вступив з ним у суперечку. Бабусині казки та іншу творчість дід називав побрехеньками, її душевні бесіди — бабусиними «пльотнями». Визнавав хіба лікувальні рецепти як справді «помочні». Працював він каторжно, не давав спуску собі й іншим, рано вставав і пізно лягав, пас колгоспні коні й невтомно доглядав город, зате після обіду вкладався, коли був удома, годину-дві подрімати в хаті на лавці, підклавши під голову долоню, і Боже борони було тоді озватися й розбудити діда. За все це ми, малі, на відміну від бабусі, ніколи не називали його дідусем, тільки дідом.

Але тепер вже я розумію, що тоді поряд зі страхом і неприязню до діда (на певній відстані) манила якась неусвідомлена приваба. Тепер-то знаю, що дід був справжнім українським селянином, хліборобом, який, як міг, беріг свою ідентичність, оте своє «Я», котре було міцно, не тільки душевно, аж до фізичного болю пов'язане із землею.

Якось дід Федір розповів, що, переселившись у 1932 році на хутір, коли польська влада дозволила переселятися із села на

хутори, він шістнадцять років, до 1948-го, щодень копав кана-ву збоку від хутора, осушуючи заболочену діляночку за діляночкою, по крихті, ще під поле. Кожен день, казав дід, мусив прийти до тієї канави і хоч трохи викопати, щоб із заболоченої місцини збігала вода.

— А чого у сорок восьмому році перестали копати? — спитав я.

— Бо тоді в селі знов став колхоз і я зрозумів, що землю все одно скоро заберуть, — відповів дід. — То нащо було копати?

І землю таки забрали. Але дід, як міг, захищав свій хутір. Довкола села, я потім підрахував, було десь до двох десятків хуторів. І всіх їх наприкінці сорокових — п'ятдесятих років знесли. Лишився один-єдиний наш Кусий хутір. Дід, як міг, правдами й неправдами, оберігав його. Яюсь, уже пізніше, я почув од нього:

— Володько, я ж мусив до Паски і Дмитра (храмове свято в селі) годувати два кабанці — їден собі, другий — начальству. Або півсвині їм віддавати.

За те, щоб дозволили лишатися на хуторі, де не було електрики і радіо, щоб його не знесли, як інші. А ще час від часу на хутір завертали голови колгоспу, сільради, парторги, агрономи, які часто мінялися, іноді з візитерами з району. Знали: дід Федір нагодує, напоїть самогонкою, ще й на дорогу дасть. Треба сказати, що дід не випускав цигарку-самокрутку з рота, смалив, як чорт (слова прабабці Пріськи), але до спиртного був байдужим. Міг випити хіба якусь чарку на велике свято. А ось начальнички, самі ласі до «смирдюхи» (бабусина назва самогонки), примушували пити й діда, шантажуючи, що інакше знесуть хутора — відсталий символ колишнього життя.

Одна сцена назавше врізалася в пам'ять. Яюсь, коли мої тато й мама разом з нами малими вже перебралися в село, я, підліток, завітав на хутір. А там, як не раз бувало, сиділа за столом весела компанія — колгоспний голова (до речі, колгосп у нас спершу називався імені Чапаєва, потім після укрупнення — імені Кагановича, далі «Світанок», а ще далі, на довгі роки, аж до самої ліквідації — «Правда»), парторг, міліціонер і двоє незнайомих

чоловіків, очевидно з райцентру. Коли я зайшов, непрохані гості якраз переконували діда, щоб випив із ними.

— Та я ж, хлопці, вже випив, і не їден, а три рази, — пробував відбитися дід.

— І ще випийте, — наполягав голова, а що дід відставив склянку, повернувся до сотрапезників: — Не, Федір Іванович нас таки не уважає. — І до секретаря парторганізації: — Все, їдь у село, бери бульдозера, будемо зносити хутір.

І дід, хоч із гримасою огиди, але таки випив. Я не витерпів цієї наруги і пішов надвір. А за пару хвилин побачив, як з хати швидко вийшов дід. Відійшовши убік, заклав два пальці до рота і, вибачайте, все щойно випите лишилося на траві. Дід витерся рукавом, болісно зиркнув на мене й вернувся до хати далі пити.

Ця сцена не раз поставала перед очима. Як і те, як дід вперто копає канаву, осушує клаптик землі. Вони теж мусили відбитися не тільки в пам'яті, але й у творчості.

Вовк. Якось в одному інтерв'ю я пригадав про свою зустріч з дивним звіром, якого я, малий, повважав за собаку, писька, котрий приблукав на наш хутір, а він виявився вовком. Розтиражована ЗМІ й Інтернетом, ця розповідь набула дещо фантастичних ознак, і мене потім кілька разів запитували, чи було це насправді. Було, присяй-бо, було, але ось як трапилося, без домислів.

Наш поліський Кусий хутір (за дідовим прізвиськом — Кусько) розташовувався десь за кілометрів два чи трохи більше од села, серед боліт, на краю лісу, або, як у нас казали, приліску, бо справжній ліс починався далі, за річкою Нережею.

Улітку дорослі — дід, бабуся, мама — йшли на роботу в колгосп, а тато — в МТС (машинно-тракторну станцію), де працював ковалем. Ми ж з молодшим братиком Іванком лишалися під опікою прабабусі Приськи. Коли ж мені набридало їхнє товариство, я блукав хутором і довкола нього, з особливою любов'ю досліджуючи малинники, а під кінець літа й ліщинник. Одного разу на краю хутора я й побачив того звіра, до якого промовив: «Песя! Бака!» Треба сказати, що на хуторі собаки не було, дід вважав, що то дармоїди, інша справа кіт, який хоч мишей ловить. А що хтось чужий прийде на хутір щось

красти — припустити не міг. Псів я бачив, іноді вони заходили разом з людьми, котрі часом навідувалися на хутір попиту води під час жнив чи копання бульби. Ну і в родичів у селі, де ми недавно побували, був пес.

Отож я, малий (йшов тоді п'ятий рік), подивився на песябаку, потім вирішив, що він, певно, голодний. І пробрався до хати-доми, і захопив пару шкварок та намастив шматок хліба туком (смальцем). І все те виніс чотирилапому гостю, який чекав мене майже на тому самому місці. Він усе, що я приніс, схрумав, облизався і подивився, як мені здавалося, вдячно.

Він ще приходив кілька разів, я виносив йому і шкварки, і намащений хліб та бульбини (картоплини). Осмілівши, я погладив песя. Він не боронився. Ми мовби подружилися.

Наше періодичне спілкування тривало, бо звір-песьо з'являвся час від часу, доки одного разу бабуся Палажка, котра того дня не пішла на роботу (а може, була неділя), не побачила мого звіра. Досі виразно пам'ятаю її розпачливий крик: «То ж вовк, дитино!» Бабуся наблизилася до нас і стала промовляти до вовчиська щось лагідне й заспокійливе. Як потім згадувала, казала йому, що йди собі, шукай зайчиків, а маленьких дітей не можна чіпати. Вовк поглянув на неї непривітно — і потюпав у гущавину. Більше він на хутір не приходив.

Пізніше я подумав якось, що в тому епізоді відбилосся те, що становить одну з основ моєї творчості — прагнення гармонії з природою і світом, але й неможливість цієї гармонії, недовіра й підсвідоме відчуття загрози: «То ж вовк, дитино!» — може, й започаткувалося з тієї зустрічі.

Гірка. Між нашим хутором і селом Згорани були болітця й поле, а десь посередині — невелике підвищення, за поліськими мірками — гірка. Одного разу я, малий, вийшов на ту гірку й почав дивитися у бік села, де я був раз чи два з мамою в родичів. Пригадую, як тоді злякано й водночас зацікавлено озирався усбіч, йдучи сільською вулицею. Тепер же мені захотілося туди, у село, піти самому. Я дивився довго. Виднілися дерева, садки, з-за них визирали хати, а далі блищала на сонці баня сільської церковки. Там був зовсім інший світ, ніж у нас на хуторі.

Я дивився й дивився, вже рушив було далі, але згадав, що попереду, за полем і лозняками, річечка, яку доведеться переходити. Річку я, може, перейду, можна й піти до шосейки, де є міст. Але що чекає мене самого там, в загадковому селі... До того ж он видніються могилки (кладовище), попри які доведеться йти. А в селі незнайомі люди і, певно ж, пси. І я повернув назад.

Але ще не раз приходив на ту гірку. Дивився на село. І все нестерпніше хотілося туди. Мине кілька років, батьки, а отже, з ними і я, переселяться в село. Я добре освою його, ходитиму до школи, і мені... Мені дедалі гостріше, нестерпніше кортітиме у більший світ. І я помандрую освоювати його, коли отримаю, як тоді казали, «атестат зрілості».

Перехід. Як виявилось, не тільки я прагнув потрапити до села. Тато Сава прийшов на хутір приймаком з іншого хутора, біля сусіднього села Перешпа (нині Заозерне). Стосунки з владним, деспотичним тестем дідом Федором відразу не склалися. Правда, в хутірному житті була трирічна перерва, коли батьків разом із малим мною вивезли «на перевиховання» як неблагонадійних (татів брат, дядько Павло, отримав свої 25 років за співпрацю з УПА) у придніпровські степи.

Там я робив свої перші кроки. Як після смерті Сталіна ризиковано верталися на рідне Полісся — то окрема, схожа на детектив, історія, яку я, може, розповім іншого разу. Але після повернення нічого не змінилося, боротьба, конфлікти тата з дідом відродилися з новою силою. І тато, за діяльної підтримки мами Оксани, почав будувати в селі власну хату. Разом ночами возили крадькома деревину з колгоспного лісу. Дід, правда, казав, що хату зять збудує тоді, коли він без люстра своє вухо побачить. Але хата росла, мали перебиратися десь за рік, та взимку, перед Новим роком, після чергового конфлікту тато рішуче сказав: все, завтра йдемо жити в село. Жінки було в крик: хата ж недобудована, пожди хоч, поки високосний рік закінчиться, та тихий, спокійний тато вперся — йдемо і все.

Уранці надворі була хоч і не вельми сильна, та все ж завірюха. Уже й дід сказав: погиркалися, мовляв, то й що, лишайтесь. Але тато заявив, що раз надумалися, рішення міняти не хоче.

І ми вирушили раннього ранку, ще тільки ледве просіювалося зимове світло, до села. Той перехід теж не забуду ніколи. Попереду процесії йшла бабуся Палажка, яка вирішила нас супроводжувати, з іконою в руках, тато, ведучи на налігачі корову, ніс клунки, мама — маленького сина Іванка і теж клунок. Свій клуночок мав і старший я.

Той шлях, перехід — крізь завірюху, стежкою, повз замерзлі болота — я порівняв якимось жартома з українським шляхом до Європи, Євросоюзу. Щось у цьому є. Як і в татових словах — раз вирішили, то відкладати не треба. І ми дісталися до оселі без підлоги в єдиній кімнаті, стали жити в ще не побіленій кухоньці і все доводити до ладу. Дворічний братик Іванко пару тижнів плакав і повторював: «Хочу до своєї дома, то не наша дома». Але то була таки наша дома, наша хата, наша оселя.

Півень. Ми жили вже в селі, але діти, особливо влітку, багато часу проводили на хуторі. Вабила чарівна природа, яку ми відчували по-дитячому інтуїтивно, добре знайомі місцини на хуторі й довкола нього. І диво-бабуся Палажка з її дуже своєрідною, як би тепер сказали, харизмою, непомітною на перший погляд, але теж якимось інтуїтивно відчутною, її казки й просто історії, але з вовкулаками й русалками, які вабили.

Я того літа перейшов до третього класу. Треба сказати, два перші класи я вчився сяк-так, на трієчки-четвірочки, хоча Олександра Григорівна, моя перша вчителька, кілька разів казала, що я можу вчитися значно краще, і радила більше читати. Це я й старався робити під час канікул.

Так от, десь у серпні на хутір, попрацювавши на городі чи на колгоспному полі, завітала Олександра Григорівна. Попила води з колодязя посередині хутірського подвір'я, побалакала з бабусею, запитала мене, що прочитав останнім часом на канікулах. І все було б добре, якби не півень. Клятий капосний півнисько. А треба сказати, що півень на хуторі був дуже гарний, диво-півень, із золотистим гребенем, з розкішним пір'ям, що переливалося різними кольорами, справжній султан, володар курячого хутірського царства, який так і просився в казку, а не в суп чи борщ, куди його регулярно погрожував відправити дід Федір.

Тому що півень-красень мав одну дуже шкідливу звичку. Він підступно злітав на плечі мешканців хутора й (що ще гірше) гостей і починав дзьобати по тім'ю.

Так він вчинив того літнього дня і з моєю вчителькою. Спершу закричала з переляку вона, потім я, а потім і бабуся. Півня якось зняли з учительських пліч, Олександра Григорівна тільки й сказала: «Ну й розбійник у вас!» — і з дуже сердитим виглядом, як мені здалося, покинула хутір. З того дня я запанікував (півень напав на вчительку!), а коли настала пора знову вирушати до школи, заявив, що не піду, я вже вивчився, вмю писати, читати й рахувати, з мене вистачить. Пішов аж на третій чи четвертий день. І панічно боявся, що вчителька розказала про той випадок з півнем, що дорікатиме мені. Вчителька не розказала. А я старався, ну, дуже старався вчитися. Так старався, що в кінці першої чверті Олександра Григорівна урочисто промовила:

— А знаєте, діти, у нас з'явився ще один відмінник. Хто це, ану відгадайте.

— Володя Лис, — хором відповіли однокласники.

Така історична роль того диво-півня в моїй освіті. Уже через багато років, зустрівши якось Олександру Григорівну на сільському базарі, я запитав, чи пам'ятає вона про той випадок з півнем?

— Аякже, — посміхаючись, відповіла вона. — Ще й як пам'ятаю. Я ж бачила тоді, як ти переживаєш, того й нічого не розповіла в класі.

Як ви вже, певно, зрозуміли, у мене була дуже гарна перша вчителька.

Радіо. У часи мого дитинства, десь наприкінці п'ятдесятих — на початку шістдесятих років двадцятого століття в нашому поліському селі з'явилося в хатах диво — радіо. По вулицях ставили стовпи, проводили дроти до кожної хати, і люди навперебій ходили до сільського магазину, а то і їздили до райцентру, щоб купити маленький приймачок, якого називали просто «радіво», а ще по-сільському влучно — «брехунець». До появи «брехунців» у селі по стовпах були розвішені кілька великих «брехунців»-репродукторів, схожих чимось на кажанів. Вони

голосно, чути було в безвітряну погоду на цілий куток — із шостої ранку до дванадцятої вечора — транслиували новини, повідомляли про рішення партійних пленумів і з'їздів, підступи американських імперіалістів, які хочуть неодмінно розв'язати світову війну, високі надолі і ще вищі врожаї кукурудзи. А ще десь раз на тижнів два тоді по радіо передавали футбол, себто транслиували репортажі з республіканського стадіону імені Хрущова (згодом «Динамо»), і ми, хлопчачки, збиралися біля того вуличного радіо, щоб повболівати за рідне «Динамо», особливо коли воно мало всипати приїжджим «москалям», себто московським командам, лєнінградському «Зеніту» чи ростовському СКА або куйбишевським «Крыльям Советов». Звісно, можна було послухати репортаж і вдома, але то була особлива насолода — вболівати разом із цілим стадіоном десь там, у Києві, навіть не бачачи гри, радіти за наших, коли ті забивали гол.

Часом коло того «великого брехуна» збиралися й дядьки, двічі, пригадую, вечорами й весь куток. Це було навесні 1961 року, коли передавали, що «найманці імперіалізму» висадилися на Острові свободи, у місцевості Плайя-Хірон (Бухті свиней), і восени 1962 року, під час Карибської кризи. Тоді ходили чутки, пораз усе тривожніші, що ось-ось розпочнеться війна між «гамериканцями» і «советами», що в сусідських селах вже й повістки до армії роздають чоловікам.

І ніколи не забуду, як десь так, під надвечір'я, раптом почув крик, що долинав із вулиці. Виглянувши, побачив, що вулицею біжить сусідка, розмахуючи хусткою, яку зірвала з голови.

— Людоньки, війни ни буде! Чуєте, людоньки, ни буде війни!

Побачила нас з мамою, підбігла, вся розпашіла й радісна. Кинулася обіймати.

— Чуєш, Оксєньо! Чуєш, Володько! Ни буде війни! Наш Хрущ з гамериканцем замирився. Тико-во по радіві передали.

І була в тому голосі така чиста безпосередня жіноча радість, і ще щось непередаване словами, що залишився той крик, інтонації в голосі, на все життя. Тоді, звісно, я, дванадцятилітній, не усвідомлював, що від минулої війни пройшло всього сімнадцять літ, а в нашій місцевості, де ще до п'ятдесятого року

тривала боротьба УПА, і того менше. Що страх перед війною ще живе в людських душах.

— Людоньки, войни ни буде! — І далі сказане: — Може ж, типер заживемо й ми по-людськи... — лишилися як символ радості й надії.

Вічної, як виявилось, надії.

Хлібина. Десять наприкінці п'ятдесятих — на початку шістдесятих років минулого століття у польських селах перестали пекти хліб. По-перше, не було з чого. На колгоспних полях урожаї пшениці впали до 13—16 центнерів з гектара, а жита (основної польської злакової культури) й того менше — до 7—10 центнерів. Не було чим виконувати план поставок державі, про яке зерно на так звані трудовні вже казати... Города, які в перші роки правління Хрущова було збільшили, знову врізали — з 25-ти до 15 соток. Ті городці засаджували бульбою, а на латки жита, як раніше, вже не стачило місця. Колгоспне поле тепер було і на людських городах, у селі з власних колишніх городів крали ночами кукурудзу і буряки. Утім, у сільську крамницю хліб привозили, то якимось перебивались. Правда, на зміну пшеничному і житньому хлібові прийшов кукурудзяний. Дядьки й тітки чухали лоби, стиха кляли «лисого Микитку», «Хруща», та все ж мусили купувати той незвичний горе-хліб.

Улітку 1963 року і його почали привозити нерегулярно, через день, а то й два. Зранку біля крамниці влаштувалася довга черга. Посилали за хлібом і підлітків, досі пам'ятаю ті хлібні черги.

Того дня довелося чекати годин дві, а може, й три. Нарешті з'явилася машина, «буда», як ми казали, з написом «Хліб» на борту. Коли хліб занесли всередину, продавчиня оголосила, що привезли мало, даватиме тільки по буханцю в одні руки. Люди обурено зашуміли, але виходу все одно не було, тож почали купувати. Хлібний стосик швидко зменшувався. Коли лишилося в ньому з десять кукурудзяних «цеглин», черга поламалася, люди збилися у вируючу масу, тиснули одне на одного, простягали гроші, кричали, чому саме тому чи тому треба хліба — малі діти або, навпаки, вдома голодні старі. Мені якимось вдалося схопити омріяну хлібину. Кинув на прилавок копійки і став вибиратися назовні.

Коли з нам'ятими боками, та все ж із омріяним скарбом, за-тиснутим у руках, я вийшов на подвір'я, то першим ділом відкусив глевкий шматок. Він здався солодшим за цукерку.

Украй обурені люди не поспішали розходитися. І тут почули жалібний голос. Стара бабуся, в якій по зморшкуватому обличчю текли сльози, простягла руку і сказала:

— Людойки, продайте хоч півхлібини. Я вже п'ятий день ріски в роті ни мала.

Люди з хлібом завагалися. Одна, друга жінка, за ними хлопець поспішно покинули подвір'я.

Бабуся вимовила ще одне слово:

— Людойки...

І тут молода жінка простягла їй свою хлібину.

— Возьміте. Ми якось обійдемося.

Здається, та жінка навіть від копійок відмовилася. А бабуся, плачучи з радості, подибуляла вулицею.

Пішов додому і я. Йшов і думав: «Ну чому я не віддав свою хлібину? Чому?»

Виправданням мені було хіба те, що вдома, окрім тата й мами, чекали ще троє менших братиків. І все ж щось мовби смоктало всередині. І досі часом смокче, як згадаю той епізод.

Бобик. Коли ми переселилися в село, однією з найбільших моїх мрій стала думка про собаку, песика, якого так хотілось би мати. Пізніше, вже дорослим, подивився мультфільм за знаменитою повістю Астрід Ліндгрєн «Малюк і Карлсон, який живе на даху».

Сцена, у якій на день народження Малюк відмовляється від дорогих подарунків і сумує, що не отримав обіцяного песика, мене особливо зворушила. Вона теж нагадала про моє палке бажання мати собаку, якого я, як і маленький герой шведської письменниці, все ж отримав. Тільки у мене це трапилося, коли я вже був школярем, п'ятикласником.

Треба сказати, що покійний тато Сава, як і дід Федір, не дуже любив собак. І на моє дитяче бажання обзавестися псом відмагувався, ще й міг прикрикнути. Та все ж здався. Головним виявився аргумент, що пес допомагатиме пасти корів. А оскільки

людських корів пасли переважно в лісі й вони часто губилися, то пес мав би бути підмогою в пошуку.

Першим був гарний песик, якому я дав стандартне песяче ім'я Бобик. На жаль, я потішився ним зо два місяці. Одного ранку песика на подвір'ї не виявилось. Я запідозрив було тата, що то він комусь віддав, але він божився, що не причетний до зникнення Бобика. Урешті сусідка сказала, що бачила, як доярки, котрі раненько йшли на вранішню дійку, забрали песика із собою. Я кинувся на ферму, але Бобика там не знайшов. Доярки казали: ну, так, з'явився тут якийсь псисько, але де дівся — не знають. Як потім виявилось, одна з доярок забрала його собі, вважаючи безпритульним.

Бажання мати власного собаку не зникло, а, навпаки, посилилося. Тато вдруге здався, але цуценят на нашому кутку якраз не було. Я почав цікавитись у школі, і учень з паралельного класу, котрий жив у сусідньому селі Перешпа, сказав, що у їхніх сусідів з'явилися щенята, тільки вони не віддають, а продають. Наступного дня мій тезко Володя ошелешив — його сусід згоден продати останнє щеня за три рублі.

Три рублі! То для учня сільської школи була майже фантастична сума.

Тато на мої слова про те, що можна купити собаку, страшенно обурився:

— Що? За щенюка давати цілих три нових рублі! Заробиш, тоді й купиуй.

Слова ці запали у свідомість, і я почав заробляти гроші. Сказав своєму тезкові, що гроші незабаром будуть, а він повідомив, що сусід згоден не продавати останнього песика, трохи почекає.

Гроші можна було зібрати, тільки економлячи. Це я і почав успішно робити. Обходився без шкільного сніданку, на який давали копійки. Кожного тижня в суботу нас водили до клубу на кіно. Я героїчно відмовлявся від нього, хоч мало не плакав. Але «песячий бюджет» щотижня поповнювався ще десятьма копійками. У нашому селі був молокозавод, на якому виготовляли смачнуче морозиво. І мама час від часу тицяла на нього черговий п'ятак, себто п'ять копійок. Гроші поступово збира-

лися. А тут ще однокласник позичив цілих піврубля, і бабуся дала трохи копійок. Коли я сказав своєму тезці, що є вже два з половиною рублі, він пообіцяв поговорити з сусідом, щоб той знизив ціну. Поговорив, і ціна впала. Який же я був довірливий, дурний і наївний! Той перешпинський Володя, здається, ще й наш далекий родич, елементарно розвів мене, як останнього малого лоха, про що я довідався вже дорослим. Песик, як виявилось, ще й скалічений, нікому, окрім мене, не був потрібен, зокрема й тому дядькові-хазяїну. Утім, не будемо судити мого тезку. Пізніше він загинув на заробітках в Росії, рятуючи російську дівчинку, котра тонула в річці.

А тоді ми пішли з ним у сусіднє село. Там Володя взяв гроші й велів почекати. Незабаром він повернувся з маленьким рудуватим собачкою. Песик вертів хвостиком і дивився довірливо і, як мені здалося, прохально. Я на шнурочку повів його в наше село.

Незабаром я помітив, що песик, якого вже кликав Бобиком, на честь того першого, зниклого чи викраденого, накульгує. А коли переводив його через місток на лісовій річечці, Бобик втрапив лапою між стовбурці, з яких складався місток, і після цього взагалі не міг іти. Довелося нести його на руках, часто відпочиваючи.

Удома тато, коли побачив, яке нещастя я приволік додому, підняв неабиякий хай, обізвав негарними словами, а оглянувши Бобика, констатував, що, очевидно, ще в ранньому собачому дитинстві він зламав лапу, яка неправильно зрослася, і пес на все життя буде калікою. Наказав викинути його геть. Я, звичайно, в плач і став запевняти, що песик видужає. Мене підтримали мама і молодший братик Іванко. Тато змилюсердився і дав тиждень на собаче видужування.

І сталося щось схоже на диво. Бобик через кілька днів перестав кульгати. Дзязкав, коли у двір заходив хтось чужий. З нього виріс гарний, а головне, дуже розумний пес. Незабаром стало зрозуміло, що в ньому є сліди вівчарки. Наше село, як і сусіднє, розташоване неподалік кордону. На заставах були службові собаки. Коли відслужували строк, їх віддавали у села, де вони й ставали призвідцями появи собачих метисів.

Я доклав чимало зусиль, щоб видресирувати свого улюбленця. Та й він із задоволенням виконував команди. Ми по-справжньому подружилися. Коли випадала черга пасти коров'ячу череду, можна було спокійно читати книжку. Бобик завертав корови, які відбивалися од гурту, не пускав у шкоду, себто на колгоспне поле і людські городи, і взагалі стежив за порядком, наче добрячий пастух. Коли виконував роботу, підбігав і чекав похвали чи нагороди — хліба або й хліба з салом, вареного яйця, що й одержував. Мені, вже майже дорослому, подобалося його хвалити і гладити.

Узимку ми вирушали за зайцями, яких тоді ще було багато в наших поліських лісах... Бобик таки вполював двох. Одного, молодого зайчиська, який ще був живим, я відпустив, другого, задушеного псом, приніс додому — і яка то була смачна зайчатина! Та здебільшого мій пес не спромагався наздоганяти вухатого. Пробігав, скільки міг, і спинявся, накульгуючи. Давалася взнаки ота травмована колись лапа. У таких випадках він чекав мене, і, коли я підходив, дивився винувато. Я, звісно, казав до свого друга заспокійливі слова, гладив.

Якось під час такої чергової походеньки, коли я думав про своє, Бобик зупинився і поглянув на мене. Весело, допитливо, і начеб... примружено. Мовби й справді хотів про щось запитати. І наче до чогось заохочував, до чогось спонукав...

І я... Я почав розповідати йому про те, про що думав, щойно, перед тим, як зупинився. З того дня під час наших мандрівок полем і лісом я розповідав Бобику про свої шкільні справи й проблеми, про сімейні справи, про вірші, які тоді писав, новели й етюди, про життя, навіть міжнародні події, про те, що ось закінчу школу й поїду вступати, як же він тоді буде без мене... І я без нього...

Пес дивився розумними очима, здавалося, вслухався у балаканину свого чудика-господаря. І мені інколи здавалося, що Бобик теж мені ось-ось щось скаже. Іноді я казав за нього сам... Так тривало до закінчення школи і трохи далі...

Навесні 1969 року, через рік після закінчення школи і першого, як тоді казали, трудового досвіду, мене призвали до війська.

Звісно, попрощався і з чотирилапим другом, не відаючи, що назавше. У листах додому питав і за Бобика. Батьки відповідали, що пес живий-здоровий і жде мене. Та коли повернувся після служби, то виявилось, що мого друга вже нема. Його продали. Трапилося це, за розповіддю тата, так. Узимку селянам роздавали ділянки під розчистку в колгоспному лісі. За це могли брати собі розчищені, зрубані і зрізані дерева, як дрова. Тато Сава ходив до лісу з Бобиком. Тут і угледів його працівник лісництва. Побачив, який пес розумний, а тато ще й прихвалив, і той лісник почав просити продати за цілий причеп дров. Тато сказав, що пес має дочекатися повернення сина з армії. Але наступного разу лісник збільшив ціну до двох причепів. Цілих два великих причепа, які забезпечували дровами й на другу зиму! Ще й десятку рублів і могорич на додачу. І тато таки не витерпів і продав Бобика. Мотивував тим, що я ж усе одно збирався після служби вступати до університету, отож пес був би без мене.

Я посумував, звісно, коли про це довідався. На мить щось мов затерпло в грудях.

Дунав навідатися в сусіднє село. Та вирішив не робити цього. Раз сам не вертається додому, значить, не пробачає зради. Навіщо травити душу... Історія придбання пса і спілкування з ним теж назавше лишилися в пам'яті. А ще мені часом, коли згадую його, віриться, що він пам'ятав мої слова, сказані в полі й лісі.

Голос. У мене, як і у всіх підлітків, ламався голос. Але процес був довгим, болючим, із надто затяжним ларингітом, себто запаленням голосових зв'язок. Голос став огидним, писклявим, і після одного доволі насмішкуватого кепкування в'їдливого сільського дядька я остаточно занепав духом. Та найгірше було інше — коли викликали до дошки відповідати урок, я промовляв речення-друге, а далі слова кудись губилися, з горла вилітали сипливі звуки, а потім і взагалі не міг нічого вимовити. Почав страшенно комплексувати з цього приводу. Як мені здавалося, глузливо дивляться і хлопці, а особливо дівчата. Часом могли щось насмішкувате і сказати.

Уперше сам поїхав у Любомль в районну лікарню. Лікар виписав якісь таблетки, заспокоїв, що мушу це пережити, саме

ЗМІСТ

Я мусив про це написати.	5
I. Шлях равлика. Автобіографічно-життєве.	9
Десять слів	11
Подарунок учителя.	29
Подвиги, ордени, перемога.	33
Ісус: Боже і людське	42
Відчинені двері	44
Уділ	46
Рожеві кульки.	48
Шлях равлика.	50
Що нагадує.	52
Травинка	55
Біле на білому.	58
Безсоння, просто безсоння.	63
Сльоза-ілюзія.	71
Викреслені народи	75
Шкода Екримію	78
Лист	85
До і після «епохи Гутенберга»	91
Запитання з пошарпаного папірця.	99
Політ.	110
II. Колюче терня. Новели, новели-есеї.	113
Осколок	115
Труха.	119
Прошена Арсениха	122
Семенів заповіт	127
Дитина війни	132
Кішка	142

Колуче терня	146
Записка	157
Перший лід	158
Обличчя	159
Дружина чиновника	161
Ідеал	164
Дезінформація	167
Білі ворони	173
Запах вітру	177
Розмова в дорозі	180
III. Нобелівка і яблука. Література та її творці	183
Катерина	185
Рядок	188
Воля	192
Заручник Максим Рильський	196
Нобелівка і яблука	209
Василеве плече	215
Прощання зі світлим Поетом	218
Батьківська хата Архипа Данилюка	221
Схожа на своїх прадідів і правнуків	226
Особиста думка	231
День ангела з Олегом Лишегою	236
Крила Короткевича	245
Троє у Всесвіті, не рахуючи поезії	250
Світ від Кестлера й Уіндема	257
Дві помилки Йосифа Бродського	260
Шоу і користь скоромного	265
І Ленін, і Санов... ..	267
Серпик «правильного» Місяця	270
Сучасні нагульновці	273
Слава справжнім «графоманам!»	277
Так хотів би прочитати	282
Компанія	287
IV. Нява й Інтеграл. Повість-есеї	297

Літературно-художнє видання

ЛИС Володимир
Місяць, обмитий дощем

Збірка

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Відповідальний за випуск *К. В. Озерова*
Редактор *Г. В. Пагутяк*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректори *С. В. Безкаптурний, О. М. Журенко*

Підписано до друку 25.07.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 18,48.
Наклад 7000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cor@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»
61012, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

- за телефонами довідкової служби (050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life); (067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
- у мережі фірмових магазинів див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@bookclub.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків
тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ
тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса
тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Лис В.

Л63 Місяць, обмитий дощем : збірка / Володимир Лис. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 352 с.

ISBN 978-617-12-3842-8

Ця збірка різнобарвних, але водночас таких споріднених есеїв і новел про життя — немов букет зібраного восени листя. Серйозні, а інколи й іронічні роздуми про сенс щоденного буття й плину часу, про історичну долю України й таємниці людського серця... Як відпустити минуле та не битися нових зустрічей? Де черпати насагу на кожен день? Як розпізнати поворотні моменти й навчитися не шукати підтексту у випадковостях? Треба просто радіти життю й дихати на повні груди! Натхненні історії з добрим гумором, прості, але такі важливі для кожного цінності, звичні й рідні для нас слова...

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)